

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 628.1(497.4)Dane pri Divači

Prejeto: 20. 4. 2010

Eda Belingar

univ. dipl. etnologinja in prof. sociologije, konservatorska svetovalka, ZVKDS, OE Nova Gorica,
Delpinova 16, SI-5000 Nova Gorica
e-pošta: eda.belingar@zvks.si

Vodovod v Danah

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja oskrbo vasi Dane pri Divači z vodo pred in po zgraditvi vodovoda in skupnega vaškega vodnjaka, ki so ga oblasti imenovali občinski, vaščani pa komunska štirna. Opisane so priprave in potek izgradnje občinskega vodnjaka z zbiralniki vode nad vasjo in njegova obnova v letu 2006. Uporabljeni so bili arhivski viri, informacije, ki so jih podali vaščani ter lastna opažanja ob terenskem delu v letu 2006 in 2007.

KLJUČNE BESEDE

Dane pri Divači, voda, vodovod, občinski vodnjak, preskrba z vodo

ABSTRACT

WATER DISTRIBUTION SYSTEM IN DANE

The paper presents the water supply in the village of Dane pri Divači before and after the construction of the water distribution system and the common village well, also called communal well by the authorities and komunska štirna by the locals. The paper also describes the preparations for and the construction of the municipal well, together with water storage reservoirs above the village, as well as its restoration in 2006. The presentation draws on archival sources, information provided by the locals, and the author's observations made during the field work performed in 2006 and 2007.

KEY WORDS

Dane pri Divači, water, water distribution system, communal well, water supply

Na nekoliko poravnanem kraškem svetu ob vznožju Brkinov, kjer se križata vaški poti iz Pareda in Matavuna, leži manjša gručasta vas Dane. Na začetku 20. stoletja je bila ena izmed vasi v občini Naklo, imenovani *komun*. Ta je sodila v okvir Sežanskega okrajnega glavarstva, ki je še z ostalimi tremi, Goriškim, Tolminskim in Gradiščanskim, sestavljalo pokneženo grofijo Goriško in Gradiško.¹ Vas je obdana z vzpetinami Brdo, Volerija, Preval, Planina, Studenec in Grič. V preteklosti je življenje na vasi v veliki meri pogojevala količina kvalitetne vode, ki je bila vaščanom na razpolago. Te pa pred zgraditvijo skupnega vaškega vodnjaka in vodovoda v Danah v vasi tako rekoč ni bilo.

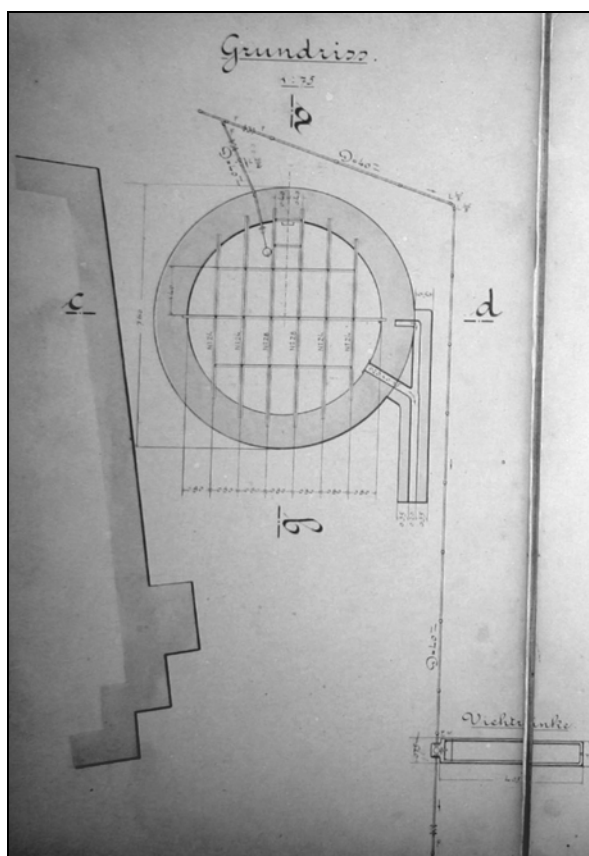
Pomanjkanje vode so občutili zlasti v poletnem času, ko je bilo sušno obdobje dolgo. Takrat se na tankem sloju ožgane trave ni mogla pasti niti živina. Domačine je stalno pestila skrb, kako zagotoviti zadostne količine dragocene tekočine. Na prelomu 19. in 20. stoletja je dozorela zamisel o zgraditvi vodnjaka v vasi, ki bi služil potrebam vseh vaščanov.

Preskrba z vodo pred izgradnjo vodovoda

V popisu iz leta 1905, ki ga je županstvo takratne občine Naklo nasloвило na Okrajno glavarstvo v Sežani, izvemo, da je pred napeljavo vodovoda vodnjak v skupni rabi, ki se nahaja na nepozidani parceli v vasi neposredno za domačijo Anžinovi, Dane 17, takrat tam že stal. Napajal se je z deževnico, zbrano s streh, in očitno je, da ni zadoščal vsem potrebam po vodi. Vodnjak v skupni rabi so takratne oblasti uradno imenovala občinski, domačini pa *komunska štirna*. Župan občine Naklo Mahorčič je konec leta 1905 glavarstvu v Sežani poročal, »da so imele Dane le en občinski vodnjak brez privatnih, ki je meril približno 400 hl vode, v deževju jeseni in spomladi držal 300 hl, v srednji suši 100 hl, v hudi suši pa je bil brez vode. Vodo je lovil s streh, kritih z opeko. Če je vode v vasi zmanjkalo, se jo je dovajalo z Reke, oddaljene 2 km, bila pa je na razpolago tudi v izvirku; voda je bila srednje kakovosti. Kali so se napajali s cest. Živina se je napajala tako, da je stopala.«²

¹ Po letu 1849 je bila v Avstriji uvedena tudi nova upravna ureditev, ki je bila več ali manj enaka še v kasnejši Avstro-Ogrski /1867–1918/. Gubernije so nadomestila deželna namestništva, kot občinam nadrejeni politični organ pa so bila ustanovljena okrajna glavarstva. Vsaka občina je obsegala eno ali več vasi, sel in zaselkov. Za sodstvo so bili urejeni sodni okraji. V vsakem okrajnem glavarstvu je bilo več sodnih okrajev, ki so se nadalje delili v županije, te pa v eno ali več davkarskih občin. Rutar, Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, Nova Gorica, 1997.

² Okrajno glavarstvo je v dopisu št. 3973 dne 24. 3. 1905, naslovljenem na vsa županstva političnega sežanskega okraja, povabilo le-ta, da »točno in vestno« v roku dveh tednov izpolnijo dopisu priloženi »izkaz o načinu kako se preskrbuje pitna voda in o napajališčih za živino«, potreben iz »javnih in zdravstvenih ozirov«. Ravno tako je bilo potrebno zabeležiti

Tloris vodnega zbiralnika v vasi pred zgraditvijo vodovoda. Levo je zarisana zadnja fasada sosednje domačije Anžinovi, Dane 17 (SI PAK, KP 633, š. 472).

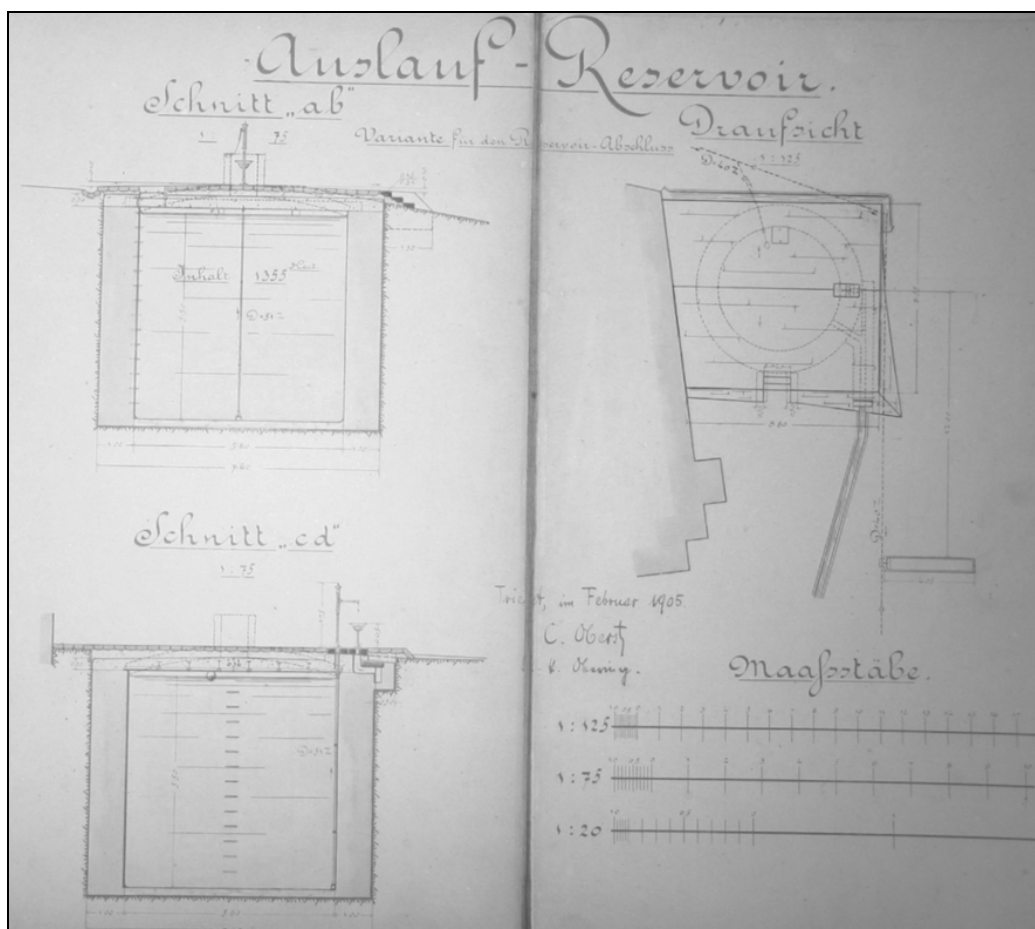
Kdaj natančno so na tem mestu zgradili vodnjak, ne vemo.³ Narejen je bil pravzaprav le odkrit vodni zbiralnik z odprtino v višini okoliškega terena, preko katere je bila postavljena kovinska rešetka iz želez I profila, ki je preprečevala padce v notranjost.⁴ Odprtino je ščitil kakih 30 cm visok rob, ki je segal nad rešetko.

V zbiralnik je tekla voda s streh bližnjih domačij. Po spominih svojih staršev in starih staršev vedo domačini povedati, da je vodnjak polnila tudi voda, ki so jo zajeli pod hribom. Usmerili so jo v lesene žlebove, *korita*, ki so bili nameščeni na obcestne zidove. Odprtino tega zbiralnika so kasneje zaprli s kupolastim kamnitim obokom, debeline kakih 40 cm. Kot je bilo ocenjeno kasneje ob izgradnji vodo-

stanje napajališč za živino ter način preskrbe živine z vodo, posebno v poletnem času. Posebej je bilo še poudarjeno, da se v rubriki »opazke« označi kakovost voda z »dobra«, srednja« ali »slaba«. Nov poziv za izpolnitev izkaza s št. 14692 je c. kr. okrajni glavar poslal županstvu 21. 11. 1905. Župan občine Naklo Mahorčič je izpolnjen izkaz poslal z dopisom št. 1149 26. 11. 1905. Podatki za Dane se nahajajo v Dodatku k izkazu št. 3973 in 1905 (SI PAK, KP 633, š. 473).

³ Vodnjak v katastrski mapi iz leta 1819 ni vrisan.

⁴ Antonu Grandiču, bližnjemu sosedu, so o odprtem vodnjaku pripovedovali njegovi starši.

Izrisi vodnjaka v vasi po zgraditvi kamnitega oboka nad zbiralnikom in namestitvi pipe ob robu (SI PAK, KP 633, š. 472).

voda, je bil obok precej plitek.⁵ Reže med kamni so bile zatesnjene z ilovico. Obok je imel le eno odprtino ob vaški cesti, *bokaporto*, skozi katero se je pristopalo vanj po železnih stopalkah, pritrjenih na notranji obod zbiralnika. Ob robu zbiralnika je bila za zajemanje vode pritrjena pipa in nekakšno manjše korito.⁶ Z vrhnje strani je obok prekrival kamnit tlak, zložen v obliki nepravilnega kvadrata v izmeri 8,8 m x 8,55 m. Dostopne stopnice so bile speljane z vzhodne, proč od vaške poti obrnjene strani, kjer se je nahajalo tudi napajalno korito.

Še vedno pa so se morali domačini oskrbovati z vodo iz ponikalnih vodotokov v bližini vasi. Po vodo so šli najprej v Študenc. Ko je tam presahnila, je bil na vrsti potok Golobird, na vasi so mu rekli kar Potok. V Bčkónovni je bil izvir, *zvir* za *Stare Danami*. Od tu je potem voda tekla v Potok. »Gremo tamle v Potok po vodo«, so rekli domačini, ko je v vasi zmanjkalo vode. Potok priteče z Brd, iz tistega

predela gozda, ki mu rečejo Brzú. Nekaj njegove vode teče tudi v Študence, ki so napajali občinski vodnjak. Voda je od tu odtekala v Mejame, bližnjo kraško jamo. Nazadnje je prišel na vrsto izvir Škrlatec pod Artvižami, ki še sodi pod Dane, je pa precej oddaljen. Voda, ki ni tu še nikoli presahnila, se steka v Sušico, ta pa pri škofeljskem mostu v Reko. Vanj priteče tudi voda izvira Mrzlek.

Ker je svet v okolici Dan preplet tako apnenca kot fliša, so domačini poznali kraje, kjer si le malo pokopal v zemljo in prav kmalu se je v kotanjci, *štrbču*, nabrala voda. Večkrat so koristili vodo iz kotanje na vaški gmajni nedaleč iz vasi, ki ji rečejo *štrbč pod jeušo*.

Posebno spretnost je zahteval prenos vode do doma. Za Stare Dane so šle ženske s škafo. Sprva so bili ti leseni, kasneje železni. Takšno »kmečko robo« se je dalo kupiti v znani trgovini pri Sv. Antonu nad Trstom. Ženske so naredile svitek, ga položile na glavo, nanj pa škafo. Druge so si svitek kar sproti zvile iz naglavne rute, *fiola*, ki so jo imele vedno pri roki. Vodo so v škafo nalivale z zajemalko, *korčulom*, ali kar loncem.

⁵ Odlok št. 5575, 12. 5. 1905 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁶ Tudi o *bokaporti* so Antonu Grandiču pripovedovali njegovi starši, ne spomni pa se, kako naj bi iz vodnjaka zajemali vodo.

Štrbč pod jeušo ob spomladanskem deževju, ko je vode v njem toliko, da se izliva v Golobird (foto: E. Belingar, 2008).

Po vodo iz izvira Škrlatec pod Artvižami, ki je precej oddaljen od vasi, so se peljali z vozom, na katerega so naložili sode, ki so včasih služili za hrambo vina. Vodo so pripeljali spotoma, ko so šli v gozd po drva. Iz izvira so zajemali z loncem, prelili vodo v vedro, *kalavnik*, z njim pa po liju napolnili sod. Danes domačin iz Podgrada pri Vremah koristi vodo izvira za namakanje sadovnjaka.

Vodo, ki so jo iz občinskega vodnjaka zajemali vaščani z vedrom, so uporabljali v gospodinjstvu za kuhanje, pitje ter za pranje. Škaf, v katerem so vaščanke nosile vodo na glavi, je imel v dnu polkrožno vdolbino, *globavnik*, saj za kratko pot od vodnjaka do doma niso uporabljale svitkov. Večjo količino vode so prinesli moški v večji leseni kadi z okroglim dnom, *wrni*.

Ko so škaf prinesli domov, so ga odložili na posebej za ta namen narejeno polico v kuhinji. Pod njo so odložili vedro. Vodo so iz škafa zajemali z zajemalko, ki je visela na škafu. »Spij tam en korčul vode«, so ponudili žejnemu obiskovalcu.

Živino so napajali v kalih. V Danah so bili trije kali, Podkal, kal pri Vrabcih in kal v Lasatkah.

Slednji je služil predvsem za pridelovanje ledu,⁷ v njem pa so ženske iz Pareda tudi prale.

Perilo, *gvnt*, so dale zvečer doma močit v manjšo leseno posodo. Vodi, v kateri se je močilo, so dodale sodo, ki so jo kupile v trgovini. Zjutraj so perilo še namilile in oprale ter skuhale lug. V kotlu so segrele vodo in vanjo vsule pepel. Ko se je pepel vsedel na dno, *znižal*, so vodo z vrha prelile na cunje, ki so jih prej prekrile s čisto krpo, tudi dvema. Tako so pustile še eno noč. Drugo jutro so cunje preprale. Če je bilo vode dovolj, so ženske prale tudi doma, večinom pa je bilo potrebno nositi izplakovat, *počistit*, izven vasi v kal ali Potok.

Danske ženske so izpirale perilo v Marševem kalu na Griči. Cunje so naložile na lesene deske, *plobe*, pod roko dale večjo leseno posodo, *plavnik*, ali škaf in šle do vode. V velikem tednu so se za pranje zbrale v družbo, sicer pa so to opravile kar same. Veljalo je, da je perilo, oprano v tednu pred oljčno nedeljo, še posebno čisto. Desko so naslonile kar v kal. Ob nizkem vodostaju v kalu so vodo natočile v škaf in tam izpirale.

Škafe in druge lesene posode so Danci kupovali naj sejmih v Hrpeljah in Divači, ki sta bila enkrat mesečno, prvi 2., drugi pa 26. v mesecu. Dvakrat mesečno, in sicer 12. in 22., je bil sejem v Sežani in je veljal za največjega. Ti sejmi so bili dobro obiskani še po drugi svetovni vojni, vse nekako do 80. let 20. stoletja. Najprej so opustili sejem v Divači, postopoma pa še vse ostale.

Gradnja skupnih občinskih vodnjakov

Gradnja skupnih občinskih vodnjakov je potekala ob finančni in strokovni podpori na osnovi nekakšnih javnih razpisov takratne avstroogrske vlade preko organov na ravni dežele. Za Dane so ti postopki tekli prek Cesarsko-kraljevega namestništva v Trstu oz. političnega okraja s svojim uradom Cesarsko-kraljevim okrajnim glavarstvom v Sežani, ustanovljenega 1849 ter ukinjenega 1918, ko je ozemlje prišlo pod Italijo. Občina je bila lahko deležna tudi deželne podpore preko deželnega odbora.

Z osnovnimi navodili, ki so jih morale občine prosilke za državno denarno pomoč pri gradnji vodnjakov in napajališč izpolniti, ne razpolagamo.⁸

⁷ V Danah je bilo šest ledenic, Krnelova v Rebernicah /Nedoh, Dane 19/, Maršava in Stršinava na Griči /oboji Svetina, Dane 9 in Dane 8/, Lavrencava v Rebernici /Svetina, Dane 15/, Medvedova na Mlaki /sprva od Medveda iz Pareda; podedoval jo je oče Nedoh Viktorja, Dane 19/, Lukceva in Maticeva v Grubelcah /Nedoh in Grandič iz Dan/, Bacinova /Skok, Dane 11/. Slednja se je nahajala na dvorišču hiše Dane 11, kasneje pa so v njej naredili štirno, nad katero je postavljena lopa. Belingar, *Ledarstvo*.

⁸ C. kr. namestništvo je načrte za gradnjo vodnjakov poslalo okrajnim političnim oblastem z odlokom št. 2115 12. julija 1889 (Dopis št. 10305 z dne 8. 8. 1904, SI PAK, KP 633, š. 284).

V Okrožnici, ki jo je Okrajno glavarstvo naslovlilo na županstva sežanskega političnega okraja, so že podani napotki za dopolnitev prispelih vlog, saj je bila dodelitev podpore zaradi pomanjkljivih vlog do tedaj nemogoča. Navodila, prepisana dobesedno, so bila sledeča:

Vsaki prošnji mora biti pridjan redni načrt in proračun. Vzorci takih načrtov in proračunov so pri tukajšnjem c. kr. okrajnem glavarstvu na pregled in za rabo v sverho prenarisanja in prepisanja, kakor je bilo čislanoistim s tukajšnjo okrožnico od 25. julija 1889 št. 2969 naznanjeno. Pri presojanji projektov se je deržati sledečih načel:

- vodnjaki ne smejo biti združeni z napajališči;
- naprave, ki imajo oddajati tudi vodo za človeško uživanje, se zamorejo podpirati le tedaj, če se namerava izveršitev pokritih vodosbramb;
- pri napajališčih se mora napraviti korito posebej od kamnenice, da se slednja ne onesnaži;
- le v slučajih silne potrebe se sme odstopiti od teh načel, kar pa se mora vselej primerno utemeljiti.

Vsaki prošnji se mora pridjati dokaz, da se je skušalo zadobiti podporo od deželnega odbora, oziroma naznanilo podeljene podpore.

Ravno tako mora biti prošnji priložen sejni sklep dotičnega občinskega zastopstva, s katerim se je občina zavezala, ostale nepokrite stroške iz svojega pokriti. V prošnji se mora navesti število prebivalcev in živine proseče občine.⁹

Prošnje je bilo potrebno predložiti namestništvu do konca marca oz. novembra vsakega leta, zato so morala županstva prošnje nasloviti na okrajno glavarstvo najkasneje v oktobru, da so lahko vloge pravočasno dopolnila, v kolikor so bile pomanjkljive. Občine, prejemnice podpore, so morale o poteku del poročati mesečno, za kar je bil osebno odgovoren župan. Kot strokovnjak, ki je občinam pomagal pri napravi načrtov in proračunov, je bil z ukazom visokega namestništva v Trstu št. 1151 P., z dne 28. junija 1894 nastavljen c. kr. inženir Karol (Karel, Carel) Oberst. V okrožnici Okrajnega glavarstva vsem županstvom Sežanskega političnega okraja je posebej poudarjeno, naj občine, ki nameravajo zaprositi za podporo, vlogo oddajo pravočasno, da bo mogel inženir zaradi številnih zadev racionalno razporediti svoj delavnik.¹⁰

V tem času so županstva v sežanskem okraju prejela okrožnico, v kateri je pojasnjeno, da je namestništvo na povabilo ministrstva za kmetijstvo odredilo, da se za gradnjo občinskih vodnjakov izdelajo »novi, vsem zahtevam odgovarjajoči normalni načrti.«¹¹ Glavna razlika od predhodnih načrtov je bila v tem, da so lahko cisterne obsegale le

do 2000 hl. S streh hiš je bilo namreč težko zbrati dovolj pitne vode, ki bi služila ljudem in bi bila zdravstveno neoporečna. Vode se ni smelo loviti s slamnatih in podobnih streh. Kjer pa so bile potrebe po pitni vodi večje, so svetovali napravo dveh manjših vodnjakov, ki naj se ju zgradi med hišami, katerih strehe zagotavljajo potrebne lovne površine. Pred gradnjo vodnjaka je bilo potrebno tudi natančno preučiti in določiti prostor, kjer naj bi se vodnjak zgradil. Izbor je moral potrditi tudi inženir Karel Oberst, ki je moral ob ogledu tudi presoditi, če je površina lova zadostna. Okrožnica je še priporočala, da se izbora prostora za gradnjo udeleži okrajni zdravnik, ki poda svoje mnenje samostojno. Prav posebej se je skrbelo za neoporečnost pitne vode. Tako je bilo strogo prepovedano graditi vodnjak zraven napajališča za živino. Ravno tako je bila iz zdravstvenih razlogov pri vseh tipih vodnjakov za zajemanje vode predvidena namestitev sesalke na roko, ki jo je bilo potrebno pozimi pokriti s slamo ali podobnim.

Županstvom, ki so nameravala graditi vodnjak, so poslali določeni tip normalnega načrta takoj, ko je bil izbran prostor za vodnjak. Nekateri načrti so se lahko direktno uporabili kakor podlaga prošenj. Morebitne spremembe, ki bi bile potrebne zaradi krajevne lege in kakovosti zemljišča (parapeti, zgradba močnejših zidov, sprememba lege in smeri odtokov in dotokov), so se označile v načrtu z drugo barvo. Označiti je bilo potrebno tudi, kako naj bi se voda stekala v vodnjak. Ta situacijska skica je bila obvezna priloga vsakega načrta. Za specialne tlorise povsem nepravilnih oblik, kakršni so tu pa tam na nekaterih manjših vaških trgih in za katere normalni načrti niso bili uporabni, je bilo potrebno izdelati poseben načrt. Podpore so se lahko nadejale le občine, ki so se ravnale po novih načrtih. Po zgraditvi vodnjaka ga je moral kolavdirati, izvršiti tehnični pregled, organ melioracijskega urada namestništva, ki je moral paziti zlasti na to, da je naprava zgrajena strokovno in v soglasju z načrtom. Županstva so bila obveščena,¹² da so izdelani še »troškovniki in k njim spadajoči izvršilni pogoji«, to je popisi del, ki so jih morale posamezne občine opremiti s cenami, ki so bile pri njih v navadi. Predračun, *troškovnik* je bil sestavni del prošnje za subvencioniranje gradnje vodnjakov.

Priprave in potek gradnje vodovoda in občinskega vodnjaka v Danah

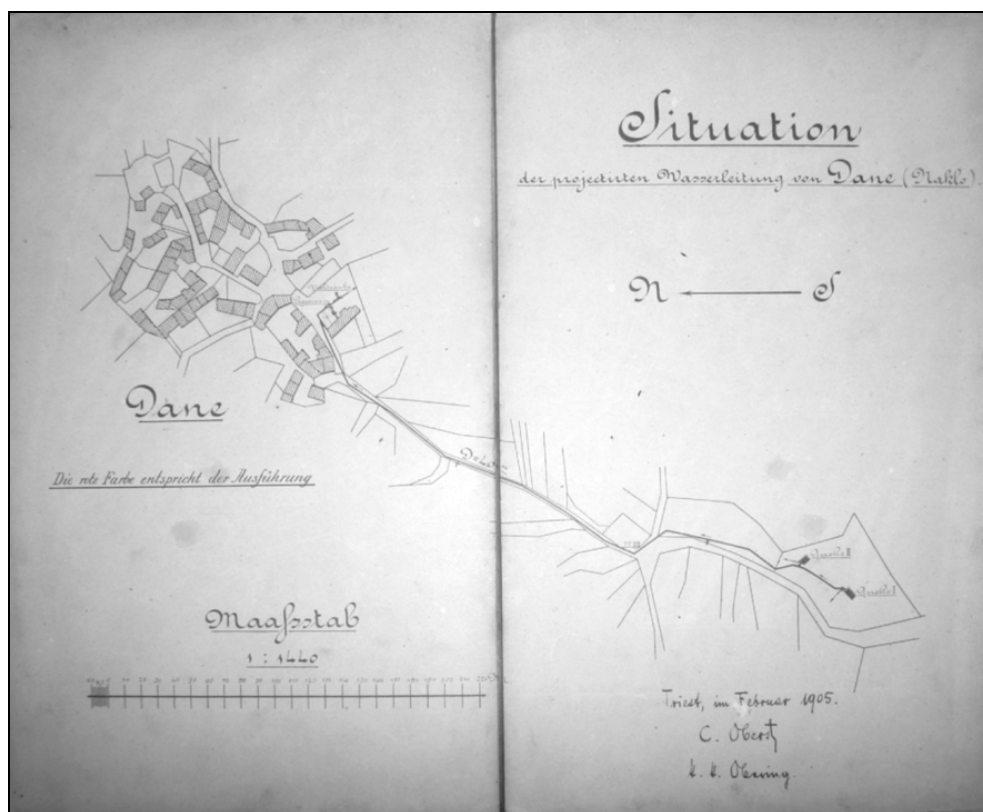
Želja zgraditi tak vodnjak, ki bi zadostno oskrbel z vodo vse vaščane, se je porodila tudi v Danah. S podatkom, kdaj je županstvo v Naklem prvič zaprosilo za podporo za gradnjo vodovoda in ob tem

⁹ SI PAK, KP 633, š. 251.

¹⁰ Okrožnica št. 9872, 15. 11. 1894 (SI PAK, KP 633, š. 251).

¹¹ Dopis št. 10305 z dne 26. 7. 1904 (SI PAK, KP 633, š. 472).

¹² Dopis št. 11723 z dne 23. 9. 1905 (SI PAK, KP 633, š. 472).

Situacijska skica vodovoda v Danah. Izdelal jo je Karl Oberst v februarju 1905 v Trstu (SI PAK, KP 633, š. 472).

predložilo nekakšen načrt, ne razpolagamo. Že leta 1902¹³ pa je okrajno glavarstvo v Sežani županstvu v Naklem naznanilo, da načrt za napravo vodnjaka in napajališča v Danah, ki ga je občina priložila k vlogi na namestništvo, ni primeren za izvršitev. Načrt je pregledal inženir Karel Oberst in ugotovil, da bi bila modifikacija obstoječega načrta nesmiselna in predlagal izdelavo novega načrta in preudarka v ta namen. Namestništvo je potem županstvu v Naklem 22. aprila 1905 poslalo novi načrt vodovoda, ki ga je predelal višji inženir Karl Oberst z opazkami:

»Načrt županstva za napravo rezervoarja in napajališča v Danah je bil izdelan na jako primitiven način. Po tem načrtu ostane studenec, čigar voda se ima uporabljati, odprt. 1½ colnate cevi iz kovanega železa (takozvane plinove cevi) so postavljene vplitko, dočim bi se voda, stekajoča se v vodnjak, morala zajemati z vedrom na vrvi. Načrt, ki ga je predelal višji inženir Oberst, je obdržal kolikor je bilo možno od že izvršenih del, a poskrbel, da je bila naprava popolna in odgovarjajoča zdravstvenim zahtevam ter so v narisih stari, a uporabljivi deli naprave označeni s črno barvo.

Novi načrt je zajemal oba razpoložljiva studenca in ju vezal. Predvideno je bilo, da bodo cevi napeljane po isti trasi kakor cevi iz kovanega železa. Cevi bodo iz litega železa (Muffenrohren), premera D-4 m/m ter položene v zemljo v normalno globino 1,50 m. V vasi naj se napravi pokrit rezervoar, iz katerega se bo jemalo vodo s sesalko. Razen tega se postavi na napajališču, ki se zgradi poleg rezervoarja, še iztok z lito-železnim rinkom.«¹⁴

Za potrebe izdelave novega načrta je bilo predvideno, da se preišče obstoječi rezervoar, vendar je bil ta poln vode in se ga zaradi suše ni smelo izprazniti. Tako tudi ni bilo možno od znotraj preiskati »skrajno ploščatega oboka rezervoarja«. Zato je bila izdelana varianta, po kateri naj bi se pokrilo rezervoar z betonom in železom, v kolikor bi se ob izvršitvi predlaganih del izkazala potreba podreti obok rezervoarja. Stroški ob ohranjanju obstoječega rezervoarja bi znašali 8650 kron, če bi se izvršila omenjena varianta, pa 9850 kron.

Ob tem je bilo županstvo z vabilom obveščeno, da vprašanje obravnava na eni prihodnjih sej občinskega starešinstva, da prav tako na podlagi predlaganega načrta sklepa o napravi vodovoda oz. kako

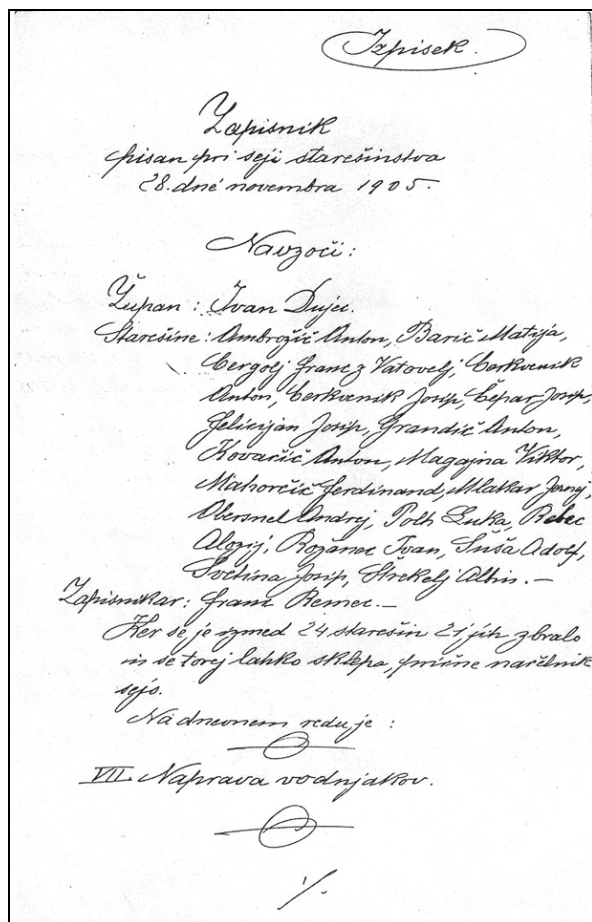
¹³ Dopis št. 3530 z dne 2. 3. 1902 (SI PAK, KP 633, š. 472).

¹⁴ Dopis št. 6813/II z dne 22. 4. 1905 (SI PAK, KP 633, š. 472).

naj se pokrijejo vsi stroški naprave, ki ostanejo nepokriti po prejemu podpore s strani države in deželnega zbora. Sklep s priloženimi poročili iz sejnega zapisnika in načrt s predračunom vred je bilo potem potrebno dostaviti okrajnemu glavarstvu.¹⁵

Občinarji so se dne 12. maja 1905 odločili¹⁶ za nov rezervoar, tako da so predvideni stroški znašali 9850 kron. Obenem so vrnili predelan načrt.

Gospodarski svet občine je medtem izposloval deželno podporo 1800 kron. Priložil je odlok deželnega odbora¹⁷ »kakoršnega je prejelo županstvo od c. kr. poštnega urada, namreč poškodovanega«,¹⁸ obenem pa predlagal tudi zahtevani izpisek iz zapis-

Prva stran zapisnika seje starešinstva dne 28. novembra 1905, sklicane na osnovi odloka št. 5575. Na seji je starešinstvo soglasno podprlo gradnjo vodovoda v Danah po predelanem načrtu (SI PAK, KP 633, š. 472).

¹⁵ Odlok št. 5575 z dne 12. 5. 1905 (SI PAK, KP 633, š. 472).

¹⁶ Dopis v skladu z odlokom št. 5575, ki ga je županstvo občine Naklo 12. januarja 1906 naslovalo na okrajno glavarstvo v Sezani (SI PAK, KP 633, š. 472).

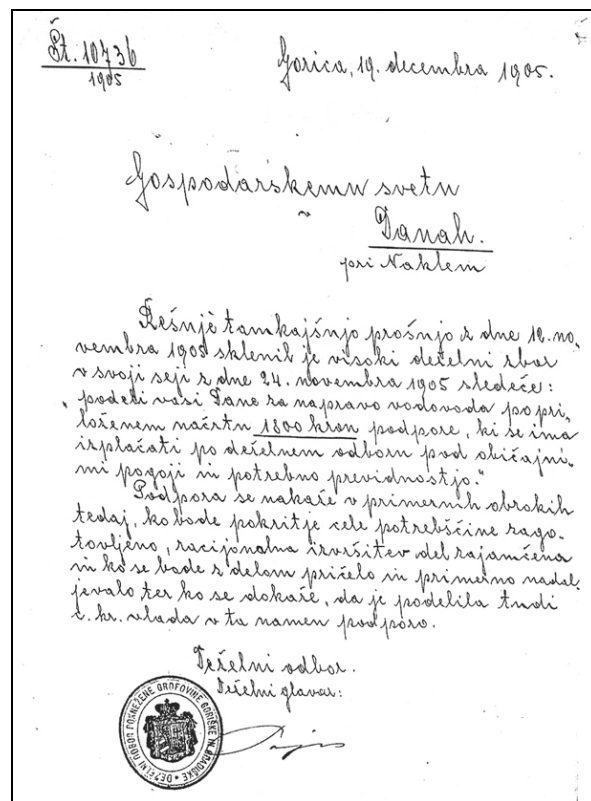
¹⁷ Odlok št. 10736 z dne 19. 12. 1905 (SI PAK, KP 633, š. 472).

¹⁸ Dopis št. 537/05 z dne 12. 1. 1906 (SI PAK, KP 633, š. 472).

nika starešinstva, po katerem »bodo troške, v kolikor bi presežali podpore, po 75. členu občinskega reda zložili občinarji sami s priklado k davkom od hiš in obrtov. Ker pa so tukajšnji občinarji ubogi, v Danah pa je prav zavoljo slabe vode iz kapnic razsajal pred tremi leti hud tifus, prosi se, naj bi naklonila izdatna državna podpora, da se vodovod, kakor hitro mogoče napravi in pride s tem epidemijam v okom, ktere se prav v Danah lahko razširjajo, ker je svet tukaj močviren«.¹⁹

Izplačilo podpore deželnega odbora v Gorici, ki se je nakazovala v »primernih« obrokih, je bilo po gojevano »z zagotovljenim pokritjem cele potrebščine, zagotovljeno racionalno izvršitvijo del ter po začetku del in ko se bodo ta primerno nadaljevala ter ko se dokaže, da je v ta namen tudi vlada podelila podporo«.

Ministrstvo za kmetijstvo je 29. septembra 1906 odobrilo tako načrt vodovoda za Dane²⁰ kot tudi 50% prispevek k skupnemu strošku 9850 kron, to je 4925 kron. Ta podpora naj bi se izplačala v dveh obrokih po 2462,50 kron. Za nakazilo prvega obroka se je lahko zaprosilo po pričetku del, drugega

Odlok deželnega odbora št. 10736 z dne 19. decembra 1905, s katerim je bila Danam odobrena deželna podpora (SI PAK, KP 633, š. 472).

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Odlok št. 21868 (SI PAK, KP 633, š. 472).

pa po predložitvi kolavdnega in obračunskega operata. Z delom je bilo potrebno pričeti pred koncem leta 1907, saj bi sicer podpora ugasnila in bi bilo potrebno za drugo vložiti novo prošnjo. Županstvo so obenem pozvali k takojšnjemu začetku del, da »se pride v okom pomanjkanju dobre pitne vode v Danah, ki se živo občuti zlasti ob vsaki najmanjši suši.«²¹

Višji inženir Karl Oberst se je 15. decembra 1906 zglasil v Danah in odredil dela za vodovod.²² Na osnovi dogovorjenega so gospodarji iz Dan že naslednji dan sklenili pogodbo z zidarskim mojstrom Antonom Veršem iz Merč, ki je prevzel zidarska dela. Po izjavi inženirja je bilo potrebno najprej kupiti cement in pesek. Ker občinarji niso imeli denarja, so prosili glavarstvo za nakazilo prve polovice podpore.

O poteku del je moralo županstvo sproti poročati na glavarstvo v Sežano kot tudi deželnemu odboru v Gorico. Župan Dujc je tako 25. marca 1907 poročal, da se je že napravilo kakih 100 voz kamenja, takoj po praznikih²³ pa so imeli priti zidarji in začeti zidati. Do tedaj pa se drugega ni moglo delati, ker je bila in je še vedno zemlja zmrznjena. Spet je pozval k izplačilu prve polovice podpore, saj je bil cement že naročen in ga je bilo treba ob prevzemu takoj plačati.

Županstvo v Naklem je 1. junija 1907 dobilo težko pričakovano obvestilo, da mu lahko denarni urad v Trstu izplača prvi obrok subvencije v znesku 2462,50 kron.²⁴ V prvi polovici naslednjega leta je župan Dujc okrajnemu glavarstvu v Sežani sporočil, »da je vodovod v Danah dodelan ter prosi, da bi se ukrenilo, kar je treba, da se dela pregleda in zahvali in potem druga polovica izplača, kajti občinarji so se za 1900 kron zadolžili in morajo plačevati obresti, kar pa jim zaradi prejšnje slabe letine ni lahko.«²⁵ Že 10. maja 1908 je sledil nov dopis o končanju del s pripisom, da je rezervoar poln, naslednji spet 27. avgusta 1908. Končno je glavarstvo 19. oktobra 1908 javilo županstvu,²⁶ da se bo vršila kolavdacija vodovoda dopoldne 13. novembra 1908. Pri kolavdaciji, nekakšnem tehničnem prevzemu, kjer se je pregledalo opravljeno delo in ugotavljalo morebitne pomanjkljivosti, je bila obvezna prisotnost župana

ali njegovega namestnika, ki morata povabiti tudi izvajalce del. Na dan kolavdacije so morali predložiti načrt vodovoda kot tudi natančen dejanski spisek stroškov, ki jih je bilo potrebno izkazati z računi, pobotnicami ali podobnim.

Ohranjene pobotnice, s katerimi so prevzemniki del potrjevali prejem plačila za opravljeno delo, nam pričajo o potrebnih delih za dograditev vodovoda, potrebnih materialih in njihovih cenah ter ljudeh, ki so sodelovali pri gradnji vodovoda. Tako je zidarski mojster Imenzio Lenisa²⁷ za pregledovanje novega vodovoda v Danah ter za eno pot v Lokev in eno Matavun v isti zadevi prejel od gospodarskega sveta v Danah 10 kron.²⁸ Jožef Cerkvenik iz Dan 2 je potrdil prejem 400 kron od županstva v Naklem za kopanje jarka za vodovod.²⁹ Posesnik Luka Skok je od županstva v Naklem po pogodbi z gospodarskim svetom v Danah prejel 40 kron kot odškodnino za gradnjo vodovoda na svojem svetu.³⁰ Ravno tako je za gradnjo na svojem svetu v Danah prejel 55 kron kot odškodnino posestnik Jožef Svetina.³¹

Anton Valečič iz Dan 3 je dobil od županstva 60 kron za kopanje studenca.³² Franjo Čehovin je prejel 11 voz peska za vodovod po 10 kron za voz in tako od načelnika v Danah prejel 110 kron, kasneje pa še 30 kron za 3 voze.³³ Zidarski mojster Albin Strekelj je prejel 800 kron od načelnika gospodarskega sveta davčne občine Dane za zidanje vodovoda.³⁴ Istemu je G. Rupnik, mehanik in pooblaščen monter za vodne in plinske pipe z Opčin, Via Geppa 6, 18. decembra 1907 izstavil račun za 1404,56 krone za izvedena dela in porabljen material v vasi Dane.³⁵ Podjetnik Franc Gombač je prejel 200 kron za kopanje kamenja za vodovod.³⁶ Kamnoseška dela pri zidavi vodovoda je opravil Anton Čok iz Lokve, ki je iz rok župana Ivana Dujca iz Završka 1 prejel 96 kron in kasneje 25 kron, za kovaška dela pa Alojs Škibin, tudi on iz Lokve, najprej 6,40 kron, kasneje pa še 2 kroni.³⁷ Miha Grandič je za 5 košev peska po 2,20 krone iz rok župana Ivana Dujca iz Završka 1 prejel 36 kron, kasneje pa za 7 gred, vsaka po 2 kroni, 146 col desk po 12 kron, 58 col desk ter 1 voz peska pa še 40,48 kron. 10 kron je dobil še za voznino cementa, 14,49 kron pa kot povračilo za omrežje pri občin-

21 Dopis št. 13446 z dne 21. 10. 1906 (SI PAK, KP 633, š. 472).

22 Dopis županstva glavarstvu št. 1088 z dne 19. decembra 1906 (SI PAK, KP 633, š. 472).

23 Mišljeni so velikonočni prazniki. Veliko noč so v letu 1906 praznovali 15. aprila.

24 Županstvo je dobilo nakazilo po ukazu namestništva v Trstu s št. II-460/2-07 z dne 24. maja 1907. Denarni urad v Sežani je izplačilo izvršil na podlagi nekolkovane, od župana in enega podžupana podpisane in od glavarstva pregledane pobotnice, ki jo je Ministrstvo za poljedelstvo dovolilo z ukazom za napravo vodovoda v Danah št. 21868 dne 29. septembra 1906.

25 Dopis z dne 18. 4. 1908 (SI PAK, KP 633, š. 472).

26 Dopis št. II-460/4-07 (SI PAK, KP 633, š. 472).

27 Ime je slabo čitljivo, tako da je v črkovanju možna napaka.

28 Pobotnica 1, 25. marec 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

29 Pobotnica 3, 20. junij 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

30 Pobotnica 10, 15. avgust 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

31 Pobotnica 9, 15. avgust 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

32 Pobotnica 4, 20. junij 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

33 Pobotnica 5, 23. junij 1907 in pobotnica 6, 26. junij 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

34 Pobotnica 12, 25. avgust 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

35 Račun 28, 18. december 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

36 Pobotnica 13, 27. avgust 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

37 Pobotnica 14, 1. oktober 1907, pobotnica 25, 26. december 1907, pobotnica 16, 8. oktober 1907 in pobotnica 21, 21. december 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

skem vodnjaku.³⁸ Jožef Svetina, načelnik gospodarskega sveta v Danah, je potrdil prejem 48 kron iz rok župana Ivana Dujca za štiri sode portland cementa, ki jih je moral plačati podjetju Enrico Davanzo.³⁹ Anton Grandič je za vožnjo enega voza cementa iz Trsta iz rok Josipa Svetine, Dane 6, prejel 20 kron.⁴⁰ Jože Bradač, posestnik in gostilničar iz Kačič 11, je prejel od Jožefa Svetine 7,21 kron za 51 unč in pol, torej je bila unča po 14 vinarjev.⁴¹ 24 kron je znašal račun za portland cement, nabavljen pri Fratelli Zernitz & Co. 16. decembra. 1907,⁴² 10,50 kron pa račun za 1,50 q cementa po 6 kron/q ter 3 vreče po 0,50 kron, nabavljene v Drogherii Giovanni Camau pri Svetem Ivanu Trstu 29. decembra 1907.⁴³ V decembru leta 1907 je bilo pri Avgustu Praprotniku v Lokvi nabavljeno tudi ½ kg žebeljev po 0,52 krone/kg, 5,20 kg železa po 0,32 krone/kg ter ostala železnina in druge železne potreščine za 12,48 kron, skupaj 14,40 kron.⁴⁴ Za primerjavo povejmo, da

velja kilogram žebeljev danes 2,15 €, kilogram cementa pa 0,13 €.45 Če vzamemo za osnovo preračunavanja kg žebeljev, lahko vrednost krone ocenimo na 4,13 €.

Sledil je pregled opravljenega dela. Župan Dujc je v dopisu dne 21. novembra 1908⁴⁶ poročal glavarstvu v Sezano, da je inženir kolavdiral vodovod v Danah, da so vsa dela izvršena po načrtu, jih pohvalil ter predal vodovod v javno uporabo.

V Izkazu pitnih voda in napajališč, v katerem je župan občine Naklo z dopisom št. 1080 25. septembra 1908 poročal c. kr. okrajnemu glavarstvu v Sezano, je za Dane, ki so šteje 144 prebivalcev, že podatek o vodovodu, ki ima 400 m cevi iz železa. Občinski vodnjak drži jeseni 400 hl, spomladi 300 hl, v suši 200 hl, v hudi suši pa je brez vode. Vasi so na razpolago še 3 studenci, ki pa usahnejo. V vasi so še trije obzidani vodnjaki z izvorno ali podtalno vodo, ena zasebna kapnica z dovodnimi cevmi iz

15.

Pobotnica

 K meni Tridecet, šest Kron, katero sem jaz danes posredno prejel pa 5 kovin peska po 24 20 un v. vrško zidanja vodovoda v Danah iz rok gospoda župana Ivana Dujca v Ljubljani št. 1.

Če poljubim v lastnosćim potkričijem

Dane v občini Naklo, dne 1. vinoboka 1907.

+ Miha Grandič po meni
Slavobrodski
notar

Ivan Bertkovič
Avg. Praprotnik

Kč. 36.-

Pobotnica, s katero je Miha Grandič potrdil prejem 36 kron iz rok župana Ivana Dujca za dobavljeni pesek za zidanje vodovoda v Danah (SI PAK, KP 633, š. 472).

Št.	Mes.	Dan.	Številka računa	Ime	Opomba	K.	L.	Glas.
1.	12/18	07		Teinje Kamonje iz Kačičkega Namena.	loma 95 vorov à 4K	580	-	
2.	12/18	07		Teinje Kamonje in Hanskega Namena.	loma 170 vorov à 3K	510	-	
3.	1.	25/8		Juanciju Komarja za prebivalstvo	náčter in dela	10	-	
4.	2.	19/6		Cement		300	-	
5.	3.	20/6		Josiju Bertkovič za kopanje jarka		400	-	
6.	4.	20/6		Antonu Tolešić za kopanje jarka		66	-	
7.	5.	20/6		Josiju Čelovim za 11 vorov jarka		110	-	
8.	6.	20/6		Josiju Čelovim za 8 vorov jarka		80	-	
9.	7.	28		Cement in vrtovina za izdelavo		184	7	
10.	8.	19/6		Cevi iz železa granitne		31	20	
11.	9.	17/6		Vrtovina Josiju Svetini za temelje		55	-	
12.	10.	19/6		čisti 2K		40	-	
13.	11.	20/8		Cevi in druge stvari J. Kumpel		1918	30	
14.	12/18			Privoz cevi in 2 vorov 17 vorov à 4K		68	-	
15.	12.	25/8		Arhitektom mojstru v. Trcu na račun		800	-	
16.	13.	27/8		Josiju Komarja na račun za kopanje jarka		200	-	
17.	14.	19		Antonu Čokcu za kladivo in delo		96	-	
18.	15.	19		Miha Grandič za 5 kovin peska		36	-	
19.	16.	3/9		Josiju Komarja za kovačke delo		6	40	
20.	17.	7/9		Miha Grandič za 7 grad, 146 unč, + 58 unč, 1 vorov jarka		40	48	
Odnos: 5271 49								

»Denarnični dnevnik« obsega tri strani. Dohodki so zabeleženi na prvi, »troški« pa na drugih dveh straneh (SI PAK, KP 633, š. 472).

³⁸ Pobotnica 15, 1. oktober in pobotnica 17, 7. november 1907, pobotnica 29, 18. november 1907, pobotnica 30, 8. junij 1908 (SI PAK, KP 633, š. 472).

³⁹ Pobotnica b. št., 13. november 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁴⁰ Pobotnica 26, 27. 12. 1907. (SI PAK, KP 633, š. 472)

⁴¹ Pobotnica 27, 27. 12. 1907 Unča znaša skoraj 30 g. V pobotnici ni navedeno, za katero blago gre.

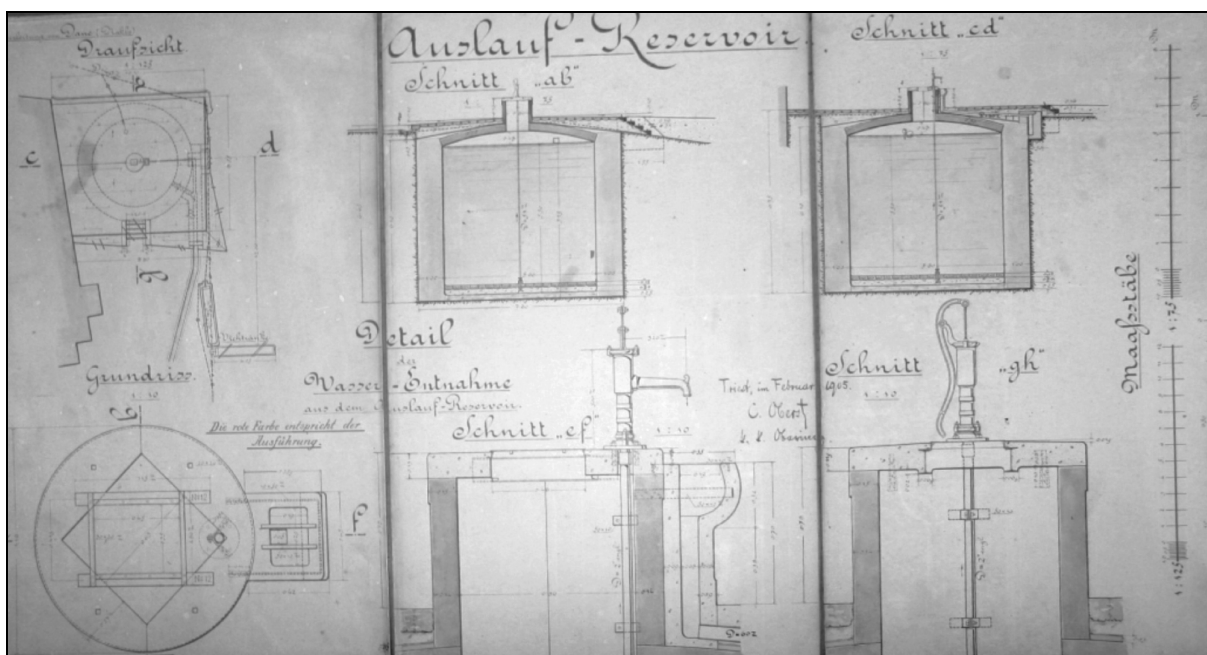
⁴² Račun 22, 16. 12. 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁴³ Račun 23, 29. 12. 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁴⁴ Račun 24, 26. 12. 1907 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁴⁵ Navedene cene veljajo v trgovini Kurivo Gorica, Trgovina d.d., Nova Gorica, september 2009.

⁴⁶ Dopis št. 1250 (SI PAK, KP 633, š. 472).

»Predelan načrt« za vodnjak v vasi. Z rdečo so označene spremembe, ki jih je bilo potrebno izvesti ob napeljavi vodovoda. Z rdečo je zarisan tudi predviden betonski obok cisterne, ki pa ni bil izveden (SI PAK, KP 633, š. 472).

železa ter dve navadni /necementirani/ mlaki z usahljivo vodo. V opombah je bilo zavedeno, da se izvirkri nahajajo pol ure od vasi, voda je dobra, voda za živino pa slaba. Za celotno občino Naklo pa je veljalo, da so studenci, tako tudi občinski vodnjaki in vodovodi, vsakomur dostopni, privatni vodnjaki in kapnice pa ne. V krajih, kjer ni izvirkov, ni v hudi suši prav nič vode ali pa le neznatna množina.⁴⁷ V prigribu je bil priložen »denarnični dnevnik« o vseh dohodkih in stroških, nastalih pri gradnji vodovoda, priloge – pobotnice pa je inženir vzel s seboj in predložil na višje mesto. Na koncu je bilo zaproseno za nakazilo druge polovice državne podpore, t.j. 2462,50 kron, »da Danci povrnejo posojila, najeta v svrhu zgradbe vodovoda.«

Izplačilo drugega obroka subvencije je bilo končno odobreno 24. marca 1909,⁴⁸ vendar plačilo še v letu 1911 ni bilo izvršeno. Županstvo je 14. julija 1911 dostavilo glavarstvu v Sežano poročilo o stroških za napravo vodovoda v Danah.⁴⁹ Iz njega je razvidno, da je celoten strošek zgradbe vodovoda znašal 8558,45 kron, ker se nekatera dela iz predračuna niso izvedla. Zato je bila tudi podpora ministrstva za poljedelstvo znižana s 4925 krona na 4279,23 kron. Ob prispevku 1800 kron iz naslova dežele je skupna podpora znašala 6079,23 kron. Po likvidacijskem zapisniku je zgradba vodovoda zna-

šala 8558,45 kron. Po odbitju tistih del, ki so jih bili dolžni izvršiti Danci brez plačila in so bila ocenjena na vrednost 1824,80 kron, je bilo vseh stroškov 6733,65 kron. Ker pa nekateri siromašnejši prebivalci Dan, ki so se preživljali največ z dninami, niso hoteli delati brezplačno, jim je moral gospodarski svet plačati 96½ dnin po 2,80 krome, kar je zneslo 269,98 kron. Celoten strošek je tako znašal 7003,63 kron, od tega 924,40 kron nepokritih. Da je gospodarski svet zadostil svojim obveznostim, si je pri g. A. Praprotniku iz Lokve izposodil 1810 kron ter mu je dal na račun tega dolga zadnji obrok deželne podpore v znesku 900 kron, tako da mu je ostal dolžan iz naslova posojila še 910 kron. Do 31. maja 1911 se je nabralo 371,28 kron obresti, dva koleka po 10 vinarjev sta znašala 0,20 kron in končno je bilo plačano 14,40 kron za žeblje in železo, skupaj torej 1295,88 kron. Ta dolg je Dancem predstavljal težko breme, predvsem ker so bile zadnje letine slabe, razsajala je tudi goveja kuga in povzročila ogromno škodo.

Še pred tem je 1. februarja 1909 na naslov okrajnega glavarstva v Sežani že romal nov dopis iz Dan. Izkazalo se je namreč, da je sesalka, ročna črpalka ob glavnem vodnem zbiralniku, ob nizkih temperaturah vedno zamrznjena. Tudi če se je čez dan odtajala, je lahko ob padcu temperature v par minutah ponovno zamrznila. Zato je gospodarski svet v imenu vseh občinarjev Dan prosil, da jim glavarstvo kot tudi sanitarna oblast dovolita, da smejo kalati vodo s kalavnikom pri zgornji odprtini, dokler se temperature ne zvišajo, da bo sesalka

⁴⁷ SI PAK, KP 633, š. 473.

⁴⁸ Poročilo s št. 895; SI PAK, KP 633, š. 472, dopis namestništva v Trstu št. II – 460/9–07 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁴⁹ Poročilo s št. 895 (SI PAK, KP 633, š. 472).

lahko funkcionirala. Glavar jim je prošnjo uslišal⁵⁰ pod pogojem, da se ljudje pri zajemanju poslužujejo le ene posode, ki naj bo z verigo ali vrvjo pritrjena na sesalki.

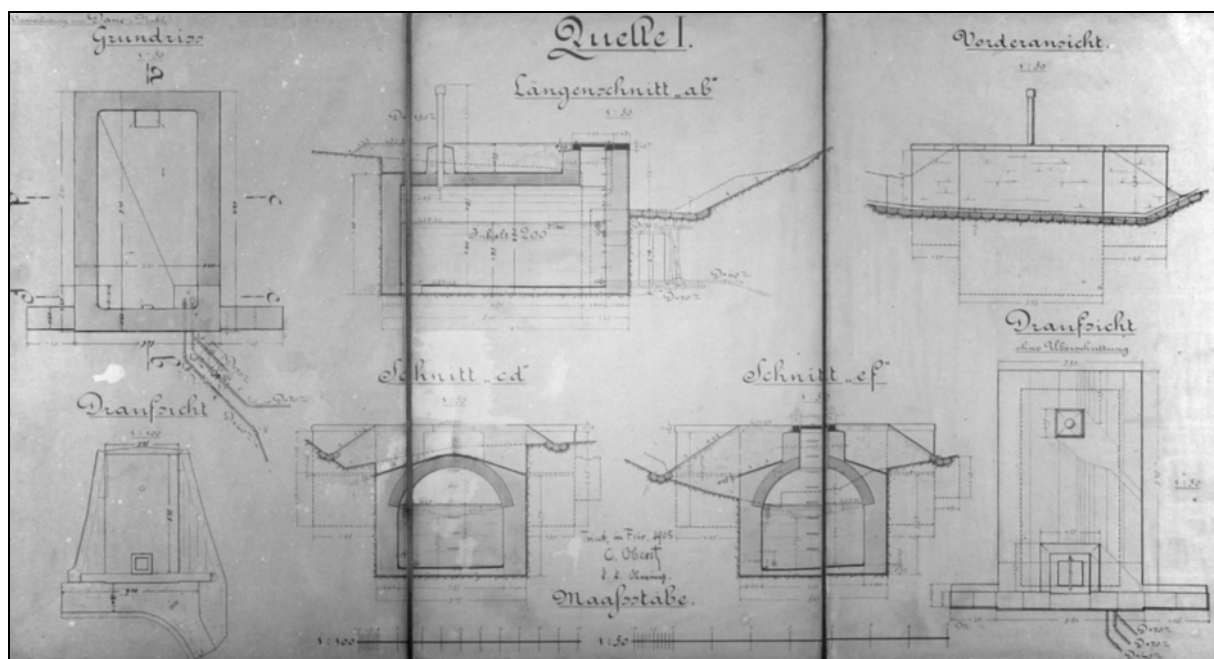
Sesalko so morali s šapa kaj kmalu tudi odstraniti. Kasneje je bil v pomoč pri dvigovanju vode iz štirne na oklep vodnjaka nameščen kovinski nastavek s škripcem, ki je bil ob prenovi leta 2006 odstranjen. Ob koritu je bila nameščena pipa, ki se je napajala direktno iz vodovodne napeljave. Korito je bilo razbito sredi 50. let 20. stoletja, na njegovem mestu so potem uredili prostor za ples, *brjar*. Korita danes ni več, vodo iz štirne pa nekatera bližnja gospodinjstva še uporabljajo za lastne potrebe.

Ob napeljavi vodovoda je bila predvidena izvedba betonskega oboka podzemnega zbiralnika vodnjaka. Očitno so si premislili ali pa se je med gradnjo izkazalo, da čeprav ploščat, stari kamnit obok ustreza statičnim izračunom, zato so ga ohranili in kot tak stoji še danes.⁵¹ Odstranjene pa so bile stopalke v notranjosti zbiralnika ter varovalna rešetka. V pravilnejši kvadrat je bila izravnana vrhnja ploščad in odstranjene so bile stopnice. Namestili so novo betonsko korito in ga ob vodnjak postavili pod drugim kotom kot prejšnjega kamnitega.

Zgradba občinskega vodnjaka in zbiralnikov

Vodnjak ni datiran. Sestavlja ga krožen kamnit, rahlo trebušast nadzemni oklep, *šap*, s 116 centimetrskim zunanjim polmerom in s profiliranim robom. Z vrha ga zapira mrežasto izdelan železen pokrov. Tudi podzemnemu delu domačini rečejo *štirna*. Njena globina znaša po načrtih 5,5 m, polmer pa 2,80 m. Notranja plast je zidana iz lepo obdelanih kamnitih blokov debeline kak meter, ki ji sledi kakega pol metra debela plast ilovice, tej pa še plast drobnega kamenja, pomešanega z ilovico v homogeno maso, ki se stika z okoliškim terenom. Z notranje strani je vodnjak do oboka ometan.⁵² Dno je betonsko, zlagoma spuščajoče se proti sredini, kamor se stekajo usedline.

Po ureditvi vodovoda se je vodnjak napajal z vodo iz zbiralnikov, ki jim po domače rečejo *pri Študentab*. Nahajajo se pod Starimi Danami, nekoliko umaknjeni od vasi. V prvem zbiralniku, *Ta guranjem študencu*, ki je obsegal 200 hl, se je nabirala voda, ki je pritekala s hriba ter nato ob nizkem vodostaju dotekala iz prvega zbiralnika v drugi, 170 hl obsegajoči nižje ležeči zbiralnik, *Ta dulanji študenc*.

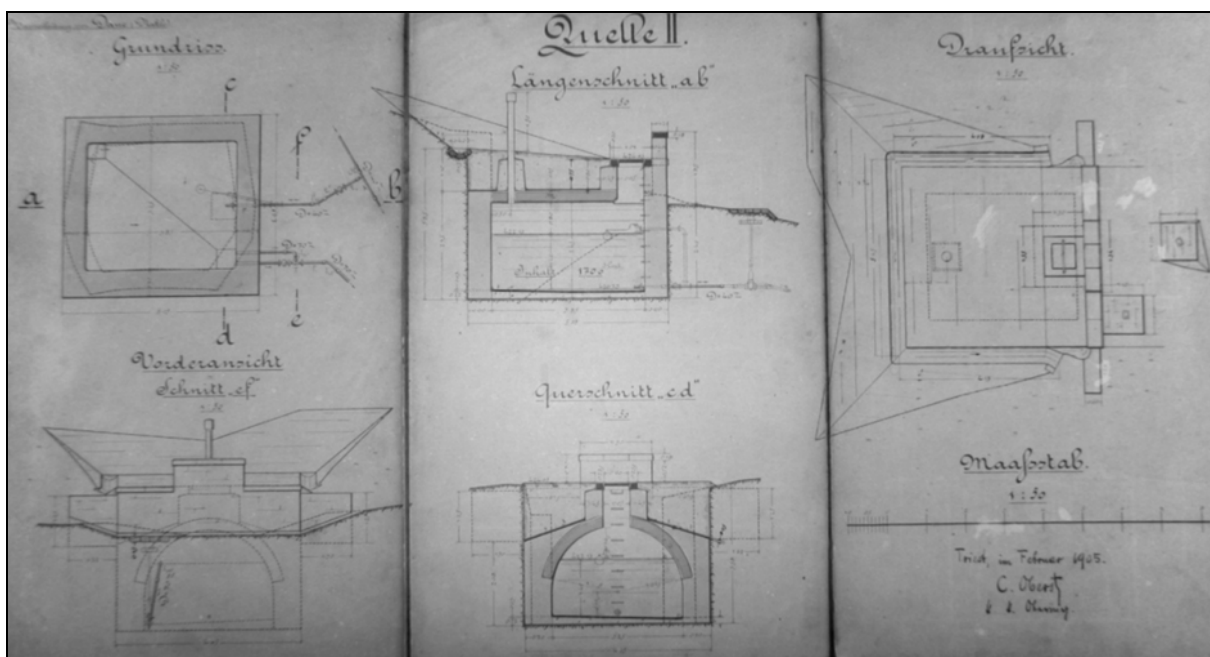

Načrt za izvedbo zbiralnika I, Ta guranjega študenca (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁵⁰ Odlok s št. 2169 dne 2. 2. 1909 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁵¹ Odlok št. 5575 z dne 12. 5. 1905 (SI PAK, KP 633, š. 472).

⁵² Sestavo plašča okrog zbiralnika je prepoznal Anton Grandič, ko je kopal jarek za cev, po kateri je napeljal deževno vodo s streh svoje domačije v občinski vodnjak.

Načrt za izvedbo zbiralnika II, Ta dulanjega študenca (SI PAK, KP 633, š. 472).

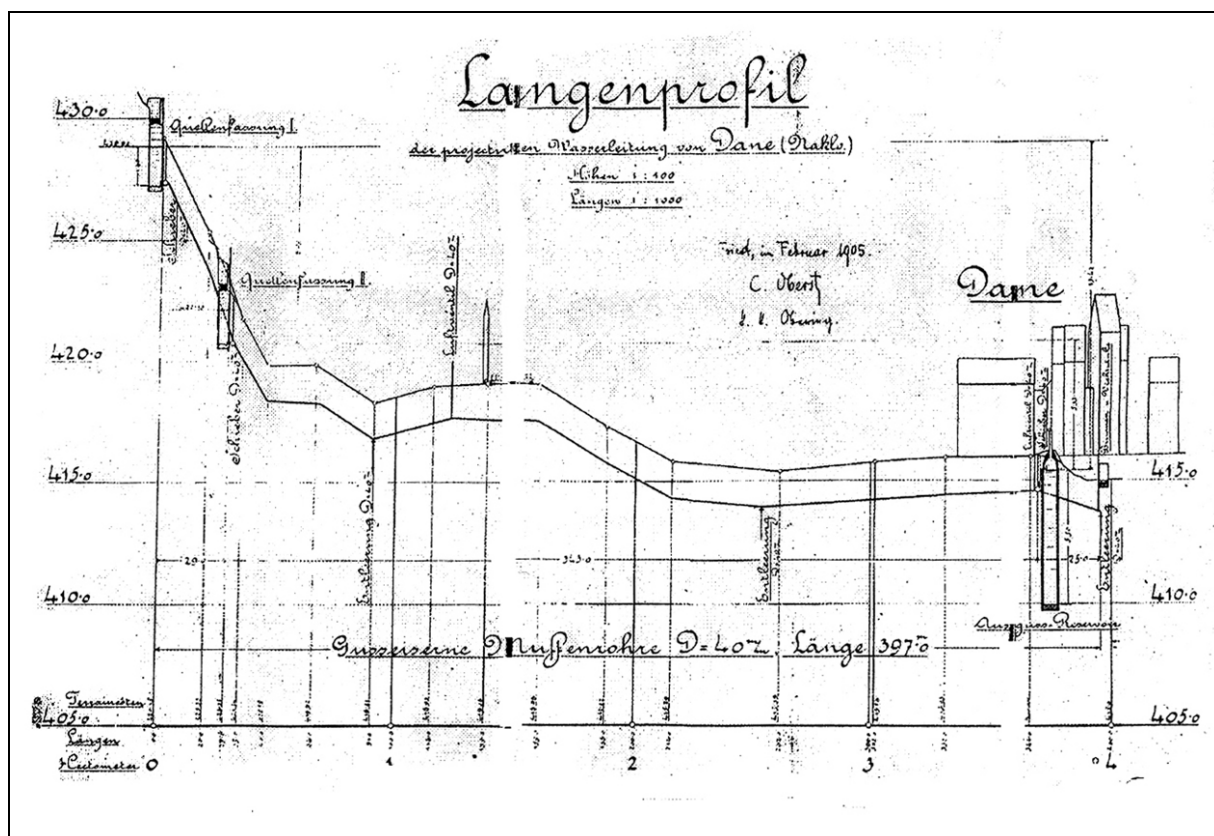

Ta dulanji študenc (foto: E. Belingar, 2007).

Zbiralnika, *depozita*, sta zgrajena nad izviro, voda je vanju dotekala skozi odprtino v dnu. Zgornji zbiralnik se je polnil tudi z vodo, ki se je stekala z bližnjega pobočja v kanal. Ta se je zaključil z betonskim čistilnikom, napolnjenim s kamenjem, iz katerega je potem voda skozi dve odprtini, prekriti z mrežo, tekla v zbiralnik. Iz načrtov za izgradnjo zbiralnikov ni razvidno, da bi bil predviden ta dodaten dotok vode, zato domnevamo, da so se ga domislili ob sami izgradnji. Vendar se ni izkazal za posrečenega, saj se je tako na dnu nabiralo precej umazanije, blata in listja.

Jarek s čistilnikom, danes že precej zaraščen, ki je zgornjemu zbiralniku dovajal površinsko vodo z bližnjega pobočja (foto: E. Belingar, 2007).

Vzdolžni profil vodovoda (SI PAK 833, š. 472).

Voda je tekla po litoželeznih ceveh, dolgih 397 metrov in premera 40 mm. Višinska razlika med zgornjim zajetjem in dnom zbiralnika v vasi je znašala 20 m. V napeljavi sta bila na najnižjih točkah po načrtih nameščena dva blatnika, prvi na Bacinovem svetu,⁵³ drugi na Verbcavem,⁵⁴ kjer se je čistilo usedline, na najvišji pa odzračevalnik. V ceveh se namreč nabira zrak in izpodriva vodo, tako da ta nima več laminarnega pretoka, zato je potrebno odzračevanje, saj sicer lahko pride do zastoja. Na mestu, kjer je danes postavljena kapelica pred vasjo, se je nahajal centralni zasun, ventil, s katerim je bilo moč zapreti dotok vode proti vasi.

Preskrba z vodo po zgraditvi občinskega vodnjaka

Voda iz občinskega vodnjaka je po zgraditvi služila za potrebe vse vasi, saj v tistem času gospodinjstva še niso razpolagala z lastnimi vodnjaki. Postopoma pa so začeli gospodarji graditi vodnjake tudi na lastnih domačijah. Tako veljajo za najstarejše vodnjake v vasi tisti, zgrajeni med obema vojnama. Ti so *Krnolav*, Nedoh, Dane 19, *Maticjev*, Grandič, Dane 13, *Tenčajev*, Svetina, Dane 12, *Beč-*

konov, Gombač, prej Cerkvenik, Dane 2, *Krančev*, Svetina, Dane 7, *Lavrencav*, Svetina, Dane 15 in *Stršinov*, Svetina, Dane 8, slednji iz okrog leta 1930. Po drugi svetovni vojni pa so si vodnjake v okviru domačije uredili še *Očarini*, Valečič, Dane 4, *Stutavi*, Ivančič, Dane 3, *Kovačevi*, Ivančič, Dane 1, *Žpanovi*, Svetina, Dane 5, *Bcinovi*, Skok, Dane 11 in *Jabčevivi*, Skok, Dane 10.

Kot najstarejši vodnjak v vasi velja *Maršav* na domačiji Dane 9. Marija Kljun iz Mislič, babica sedanjega gospodarja Borisa Svetine, se je prvič poročila leta 1904. Takrat naj bi na domačiji začeli kopati jamo za vodnjak. Izbrali so prostor na dvorišču tik ob stari hiši. Podzemni del valjaste oblike, zidan iz lepo obdelanih kamnov ter ometan, prekriva kupolast obok. Zanimiv je predvsem nadzemni del, oklep valjaste oblike. Nekoliko širši podstavek je iz dveh kosov, oklep pa iz enega samega. Kamen, peščenjak ali *sivi kamen*, so pripeljali iz Mislič. Izklesal ga je Anton Svetina,⁵⁵ stric prvega moža Marije Kljun, samouk in mojster za vse, ki je živel na isti domačiji. Vodo so iz vodnjaka zajemali ročno.

⁵³ Skok, Bacinovi, danes Dane 11.

⁵⁴ Dolgan, Verbcavi, danes Dane 6. Domačini se tega blatnika ne spominjajo.

⁵⁵ Njegov izdelek je med drugimi tudi kamniti most na poti iz Dan proti Škočjanskim jamam.

Maršava štirna na dvorišču pred staro Maršavo hišo, Dane 9 (foto: E. Belingar, 2007).

Lukceva štirna, Dane 14. Tudi Lukceva štirna je imela zidan kamnit oklep, ki pa se je z leti razmajal. Po modi takratne, cementne dobe, je stric sedanje gospodinje Marije Škrlič, Alojz Felicijan, leta 1965 oklep skoraj do tal podrl in naredil betonskega, kot je to storil v tistih letih še marsikateri drugi gospodar v Danah. Nekateri so oklepe kar podrli in odprtino podzemne cisterne na nivoju tal prekrili (foto: E. Belingar, 2007).

Maršav vodnjak naj bi bil tudi edini z valjastim oklepom, vsi ostali v vasi naj bi imeli take s kvadratnim tlorisom. Pri tem so tisti starejši imeli zidan in ometan oklep, na vrhu zaključen s kamnitim okvirom, zgrajeni po drugi vojni pa kar betonskega.

Cisterne vodnjakov je bilo potrebno redno čistiti. Najpripravnější čas za to je bil v sušnem obdobju, ko je bila cisterna več ali manj prazna. Medtem ko so vodnjak na domačiji čistili le domači, so občinskega, prav tako zbiralnike, pa tudi kale in vaške poti čistili z obveznim skupinskim delom, *rabuto*. Postaven mož iz Dan, mož, ki je veljal za najbolj modrega na vasi, je zvečer pred napovedanim dnevom *rabute* sklical vaščane. Pozimi so se zbrali pri njemu doma, poleti pa kar pred njegovo hišo. *Rabute* so se morali udeležiti vsi gospodarji, če pa oni niso utegnili, jih je moral nadomeščati kdorkoli iz hiše, tudi ženske. »Če ni bilo bujših, smo morali mulci pobirati kamenje«, pove danes starejši domačin. Starešina je potem vsakemu podelil nalogo, ki jo je moral naslednji dan opraviti ter mu povedal, katero orodje mora prinesiti s sabo, hkrati pa odredil, koliko ljudi je za posamezna dela potrebnih. O tem je vodil tudi zapisnik. Drugi dan so se ob napovedani uri določeni možje zbrali v središču vasi, *na vasi*, od koder so se odpravili na delo.

Posebno pozornost so posvečali čistoči v zbiralnikih občinskega vodnjaka. Zbiralnik je imel na vrhu odprtino, skozi katero sta se dva moža spustila na dno. Blato sta polnila v vedra, druga dva sta čakala na vrhu in sta vedra praznila. Zbiralnik je imel ob dnu cev z zasunom, po kateri so spustili blato, ki je še ostalo. Tega je bilo toliko, da je bilo potrebno še »ročno« čiščenje. Blato se je pometlo, notranjost pa očistilo s krtačo in spralo z vodo. Nazadnje sta v njem čistila pred kakimi 20 leti Anžinov Tone, Dane 1, in Dolfi Tanin, Dane 3, katerih domačiji

sta koristili občinsko vodo. Na enak način se je čistilo tudi domače. Nekateri so notranjost cisterne po čiščenju namazali z razredčenim kisom, da se voda ni usmradila. Po čiščenju so počakali, da se je cisterna posušila, šele nato so vanjo spustili vodo. Danci, ki še koristijo vodnjake, si pri čiščenju pomagajo z visokotlačnimi čistilci, pri praznjenju pa s črpalkami. Kjer črpalke nimajo, pridejo še vedno v poštev vedra, metle in krtače. Ko je vodnjak prazen, izkoristijo priložnost, da pokrpajo morebitne razpoke na stenah cisterne, zaradi katerih izteka voda.

V sklopu izgradnje II. etape vodovoda iz Brestovice je bil leta 1995 izveden odcep Pared – Dane ter v Danah vodovodno razdelilno omrežje s priključki nanj.⁵⁶ Gradbena dela je vršil gradbenik Albert Godina iz Tubelj. In tako se je v Danah začela nova zgodba o vodi.

Obnova občinskega vodnjaka

Občinski vodnjak je v vasi stal skoraj 100 let. V tem času se je kamniti oklep vodnjaka, pa tudi kamniti tlak, na katerem je postavljen vodnjak, precej poškodoval in razmajal. Vaščani so si želeli njegove obnove. V letu 2006 se je občina Divača na pobudo Razvojnega centra Divača ter vaščanov iz Dan prijavila na Heliosov razpis za ohranjanje čistih slovenskih voda. Na razpisu je uspela pridobiti približno polovico sredstev potrebnih za obnovo vodnjaka, ostalo polovico pa je prispevala divaška občina. Dela so potekala ob konservatorskem nadzoru Območne enote Nova Gorica Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Najprej je bila na vrsti sanacija kamnitega tlaka, večjih, dokaj pravilno obdelanih masivnih kamnitih blokov, položenih na tanko plast ilovice, ki z vrha prekriva obok podzemne cisterne vodnjaka.

Avgust 2006. Kamniti oklep čaka, da ga dvignejo na izravnavano površino tlaka, očistijo in pokrpajo. Na zgornjem robu je lepo viden odškrnjen del, kjer je bila nameščena ročna črpalka (foto: E. Belingar, 2006).

Zatem je prišel na vrsto oklep vodnjaka. Dvigniti ga je bilo potrebno na višino tlaka, saj je bil do tedaj vanj »potopljen«, ter sestaviti kose v enoten oklep. Kamnosek je z vodnim curkom s kamna očistil alge in drugo nesnago ter odstranil novejšje betonske vložke. Dopolnil je manjkajoče in večje odškrnjene dele. Izdelati je bilo potrebno še nov pokrov za vodnjak, da se preprečijo nesreče.⁵⁷ Ker je bližnji domačiji voda iz vodnjaka še vedno edini vir pitne vode, je potrebno tudi paziti, da ta ostane čista. Dne 8. septembra 2006 je bil obnovljen vodnjak predan svojemu namenu.

Voda iz občinskega vodnjaka je še danes neprecenljivi požarni vodni vir za kraško območje. Sam vodnjak pa predstavlja kakovostno sestavino vaškega prostora kot dela bogate kulturne dediščine, povezane z vodo, njenim hranjenjem in ohranjanjem na Krasu. Vodnjak z okolico bo poslej tudi primeren javni prostor za družabna srečanja vaščanov, to, kar je včasih že bil.

Vodnjak na dan priložnostne prireditve po zaključku prenovitvenih del, 8. septembra 2006. Ob oklepu sloni Dora Krnelova s Kraja, ki je predstavila svoj vsakdan v časih, ko je hodila iskat vodo v štirno (foto: Igor Maher, 2006).

⁵⁶ Kristan in Skrinjar, *Kraški vodovod*, str. 24.

⁵⁷ Belingar, Eda, *Poročila* 43, str. 40–41.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PAK – Pokrajinski arhiv Koper
 KP 633 – Fond Okrajno glavarstvo Sežana.

USTNI VIRI

Grandič Anton (r. 1936), *Anžinovi*, Dane 17.
 Svetina Boris (r. 1953), *Maršavi*, Dane 9.
 Škrli Marija (r. 1949), *Lukcevi*, Dane 14.
 Valečič Dora (r. 1923), *Dora Krnelova s Kraja, Ta stara Očarinka*, Dane 4.
 Valečič Jožko (r. 1948), *Očarinovi*; Dane 4.

LITERATURA

Belingar, Eda: *Poročila 43, Varstvo spomenikov*. Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2007.
 Belingar, Eda: *Ledarstvo v Matarskem podolju in delu Krasa, Voda in življenje v kamniti pokrajini, Kras*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
 Krajevni leksikon Slovenije, *Zahodni del Slovenije*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1968.
 Kristan, Stanislav in Skrinjar, Pavel: *Kraški vodovod Sežana 1948–1998*. (Sežana) : Kraški vodovod Sežana, 1998.
 Maher, Igor: *Kali v Danah, Kal v Lasatkah, kal pri Vrabcih, Podkal*. Nova Gorica : Print Dušan Luin s. p., 2007.
 Rutar, Simon: *Poknežena grofija Goriška in Graškičanska, Prirodosnanski, statistični in kulturni opis, 1892, Zgodovinski opis, 1893*. Nova Gorica : Branko, 1997.

S U M M A R Y

Water distribution system in Dane

Life in Dane pri Divači, a village at the foot of the Brkini hills and at the juncture of limestone and flysch landscape, crucially depended on the availability of drinking water to the locals, which was nil until the common village well called *komunska štirna* was constructed. Common wells were constructed with the financial and technical support provided on the basis of public tenders issued by the then Austro-Hungarian government through state and provincial authorities. The construction of the water distribution system in Dane began in 1907 and the well was put to use at the end of the following year. Outside the village two water storage reservoirs were built over two springs to feed the well. Mass construction of wells in private courtyards began only World War II.

On the initiative of the Development Centre Divača, the Divača Municipality applied to Helios's public tender of 2006 for the conservation of Slovenian waters to rehabilitate the municipal water well. The restoration of the outer shell of the well and stone pavement was completed with a solemn event held on 8 September 2006. Thus, the rehabilitated well once again became an integral part of the village life and a pleasant spot inviting locals and incidental visitors alike to stop for a moment.